

ZOEKEN NAAR ZEKERHEID

Een onderzoek naar de vaststelling van feiten door hoor- en beslismedewerkers van de Immigratie- en Naturalisatiedienst

Ralph Severijns*

'Het eerste waarvan je afstand doet als je bij de IND komt werken is het idee dat er in het asielrecht feiten zijn'¹

R.W.J. Severijns
Zoeken naar Zekerheid.
Een onderzoek naar de vaststelling van feiten door hoor- en beslismedewerkers van de Immigratie- en Naturalisatiedienst in de Nederlandse asielprocedure

Diss. Nijmegen, Deventer: Wolters Kluwer 2019, 332 p., 65 p.

Op 9 oktober 2019 promoveerde Ralph Severijns aan de RU met het proefschrift *Zoeken naar zekerheid. Een onderzoek naar de vaststelling van feiten door hoor- en beslismedewerkers van de immigratie- en naturalisatiedienst in de Nederlandse asielprocedure*. Promotoren waren prof.dr. A.B. Terlouw en prof. mr. R.J.N. Schlössels.

1 Inleiding

In deze proefschriftbijdrage geef ik een korte samenvatting van mijn promotieonderzoek over de vraag hoe in de Nederlandse asielprocedure wordt omgegaan met onzekerheid. Asielaanvragen worden in Nederland namens de Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid behandeld door hoor- en beslismedewerkers van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND). Om een asielaanvraag te kunnen behandelen, hebben deze medewerkers informatie nodig, die zij in samenwerking met asielzoekers moeten verzamelen. Dit gebeurt vooral tijdens de twee gehoren die *hoor-medewerkers* van de IND met asielzoekers houden.

Het is aan asielzoekers om tijdens deze gehoren zo goed en volledig mogelijk antwoord te geven op de vragen van de IND en hun verklaringen zoveel als redelijkerwijs van hen kan worden verwacht met bewijsstukken te onderbouwen. Medewerkers van de IND moeten naast de door de asielzoeker ingebrachte informatie in hun beoordeling ook informatie betrekken waarover zij ambtshalve kunnen beschikken. Zij hebben bijvoorbeeld toegang tot rapporten over de algemene mensenrechten- en veiligheids-situatie in verschillende landen van herkomst, de positie van specifieke groepen in die landen en over belangrijke gebeurtenissen, zoals protesten, rellen of bombardementen. Ten slotte hebben zij verschillende mogelijkheden om deskundigenadvies in te winnen. Op basis van deze informatie moet een *beslismedewerker*, met inachtneming van het toepasselijke recht en beleid, bepalen of een asielaanvraag moet worden ingewilligd of afgewezen. Kenmerkend voor asielprocedures is dat besluiten vaak moeten worden genomen zonder dat op basis van de beschikbare informatie veel zekerheid kan worden verkregen over de relevante feiten.

Kenmerkend voor asielprocedures is dat besluiten vaak moeten worden genomen zonder dat op basis van de beschikbare informatie veel zekerheid kan worden verkregen over de relevante feiten

* Dr. R.W.J. Severijns is als onderzoeksfellow verbonden aan het Centrum voor Migratierecht en Rechtsociologie van de Radboud Universiteit en werkt als adviseur Migratie voor het Nederlandse Rode Kruis.

¹ Citaat van een medewerker van de IND.

In dit artikel beschrijf ik allereerst in paragraaf 2 waarom de onzekerheid over feiten juist in asielprocedures zo groot is. Vervolgens ga ik in op de vraagstelling, methode en theoretische achtergrond van mijn onderzoek. Het is geen juridisch, maar een rechtssociologisch proefschrift dat gaat over de vraag hoe het recht in de praktijk wordt toegepast. In paragraaf 4 illustreer ik daarom aan de hand van twee voorbeelden welke verschillen er in de praktijk bestaan en welke niet-juridische factoren daarop van invloed zijn. Ik eindig dit artikel met een samenvatting van de belangrijkste conclusies van het proefschrift.

2 Onzekerheid in het asielrecht

Onzekerheid speelt op veel terreinen van juridische besluitvorming een rol, maar vrijwel nergens is die rol zo groot als in het asielrecht.² Dit komt ten eerste doordat in asielprocedures een vraag over de toekomst centraal staat. Asielzoekers hebben immers recht op bescherming als zij bij terugkeer naar het land van herkomst gevaar lopen.³ De toekomst kan per definitie niet met volledige zekerheid worden vastgesteld, dus moeten IND-medewerkers onderzoeken of dat risico aannemelijk is. Ten tweede is het verzamelen van bewijs over de identiteit van asielzoekers en de problemen die zij in hun land van herkomst hebben (gehad), problematisch. Asielzoekers beschikken niet altijd (meer) over een paspoort of andere documenten op basis waarvan hun identiteit kan worden vastgesteld, of over documenten waarmee ze kunnen staven wat ze in hun land van herkomst hebben meegemaakt. Dat kan asielzoekers niet altijd worden verweten. Het verzamelen van bewijsstukken is niet het eerste waaraan iemand denkt als hij of zij plotsklaps moet vluchten. Daarnaast kan van vluchtelingen niet worden verwacht dat zij zich wenden tot de autoriteiten van hun land van herkomst om dergelijke documenten alsnog te verkrijgen. Het zijn immers meestal de autoriteiten waarvoor zij zeggen te vrezen. Ten slotte is het, anders dan bijvoorbeeld in het strafrecht, in veruit de meeste gevallen niet mogelijk en – gelet op het risico dat daarmee gepaard gaat voor de asielzoeker – niet wenselijk, om in het land van herkomst getuigen te horen, (forensisch) onderzoek te doen of anderszins ter plekke bewijs te verzamelen.

In mijn proefschrift beantwoord ik de vraag hoe medewerkers van de IND met de onzekerheid over de feiten omgaan. Zij moeten, ondanks die onzekerheid, iedere asielaanvraag laten eindigen met een besluit

3 Onderzoeksvraag, methode en theoretische uitgangspunten

In mijn proefschrift beantwoord ik de vraag hoe medewerkers van de IND met deze onzekerheid over de feiten omgaan. Zij moeten, ondanks die onzekerheid, iedere asielaanvraag laten eindigen met een besluit. Ik heb gekozen voor een rechtssociologisch

onderzoek, met een kwalitatief-empirische insteek. Om de onderzoeksvraag te beantwoorden ben ik nagegaan welke onzekerheden IND-medewerkers zeggen te *ervaren*, wat de formele *regels* zijn om met onzekerheid over de feiten om te gaan, welke *ruimte* zij ervaren om zelf invulling te geven aan die regels en welke *factoren* beïnvloeden hoe zij met die ruimte omgaan.

De onderzoeksresultaten zijn gebaseerd op zes-entertig semigestructureerde diepte-interviews met hoor- en beslismedewerkers die in 2014 en 2015 zijn afgenomen op de IND-kantoren te Schiphol, Zevenaar en Ter Apel. Voorafgaand aan deze interviews heb ik de betreffende medewerkers een dag lang geobserveerd tijdens het afnemen van een gehoor met een asielzoeker en het verrichten van hun overige werkzaamheden. Hierdoor heb ik kunnen zien welke informatiebronnen zij tijdens het horen en beslissen raadplegen, met wie zij tijdens het werk overleggen en waarover die gesprekken gaan. Ook heb ik een goed beeld gekregen van de omstandigheden waaronder de medewerkers hun werk verrichten.

Er was al redelijk wat kritisch onderzoek naar het functioneren van de IND, maar welke processen zich binnen de IND afspelen was voor buitenstaanders grotendeels een *black box*. Die *black box* heb ik willen openen

Theoretische uitgangspunten

Ik was tijdens mijn onderzoek vooral nieuwsgierig naar de invloed van individuele IND-medewerkers op het besluitvormingsproces. Er was al redelijk wat kritisch onderzoek naar het functioneren van de IND, maar welke processen zich binnen de IND afspelen was voor buitenstaanders grotendeels een *black box*. Die *black box* heb ik willen openen. In het klassieke ideaaltypische model van de socioloog Weber werd de uitvoering van beleid door ambtenaren nog voorgesteld als een neutrale activiteit waarop individuele ambtenaren geen eigen invloed hadden. Ambtenaren zouden vanwege hun specifieke rol, training en plaats in de organisatie in staat zijn om volledig voorspelbaar en objectief te handelen, als raderen in een machine of, in moderne termen, als een algoritme.⁴ Empirisch onderzoek laat echter steeds zien dat ambtenaren in de praktijk niet functioneren als raderen of algoritmen, maar beter zijn te begrijpen als individuen die binnen de discretionaire ruimte die zij ervaren, onder de condities die hun zijn gegeven, proberen hun professionele en persoonlijke moraal tot uitdrukking te brengen.⁵

De ruimte om met onzekerheid om te gaan is niet onbeperkt. Rechtstheoreticus Dworkin stelt discretionaire ruimte voor als het gat van een donut.⁶ Het gat waarbinnen vrijheid om te kiezen of te handelen bestaat, wordt omringd door een ring van regels. Het zijn de regels die legitimiteit verschaffen aan de beslissingen die daarbinnen worden genomen. In de sociaalwetenschappelijke literatuur wordt een meer pragmatisch perspectief op het begrip gehanteerd. Rechtssociologisch onderzoek naar discretionaire

2 T. Luker, 'Decision Making Conditioned by Radical Uncertainty: Credibility Assessment at the Australian Refugee Review Tribunal', *International Journal of Refugee Law* (25) 2013, afl. 3, p. 502-534.

3 Art. 29 Vw 2000.

4 M. Weber, *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology* (1922), geredigeerd door G. Roth en C. Wittich, Berkeley: University of California Press 1978, p. 3-63.

5 Zie bijvoorbeeld: N.J. Raaphorst, *Uncertainty in Bureaucracy: Toward a Sociological Understanding of Frontline Decision Making* (diss. Rotterdam), Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam 2017.

6 R. Dworkin, *Law's Empire*, Cambridge: Harvard University Press 1986, p. 31.

ruimte, zoals dat van mij, gaat niet zozeer over de vraag of de regels op een legitieme wijze worden toegepast, maar over welke ruimte in de praktijk wordt ervaren, hoe die ruimte wordt ingevuld en waarom die op een bepaalde manier wordt ingevuld. De ruimte die een ambtenaar ervaart om discretionair te handelen, hoeft in de praktijk niet altijd overeen te komen met de discretionaire ruimte in juridische zin die door de wetgever aan het bestuursorgaan is toegekend. De ruimte die hij of zij ervaart kan ook ontstaan door onduidelijkheid over de betekenis van regels. Discretionaire ruimte kan daarnaast worden toegeëigend, bijvoorbeeld doordat ambtenaren in de praktijk in staat zijn om af te wijken van de regels. In de sociaalwetenschappelijke opvatting van het begrip begint de discretionaire ruimte van een ambtenaar dus daar waar effectieve controle op en sturing van zijn functies ontbreekt en hij zich vrij voelt om een keuze te maken uit verschillende opties (waaronder de optie om niets te doen), ook al is die keuze formeel gezien *contra legem*.⁷

De ruimte die een ambtenaar ervaart om discretionair te handelen, hoeft in de praktijk niet altijd overeen te komen met de discretionaire ruimte in juridische zin die door de wetgever aan het bestuursorgaan is toegekend. De ruimte die hij of zij ervaart kan ook ontstaan door onduidelijkheid over de betekenis van regels

Ambtenaren ontkomen er, onafhankelijk van de organisatie waarvoor zij werkzaam zijn, in de praktijk niet aan om beslissingen relatief autonoom te nemen. Niet iedere handeling is eenduidig af te leiden uit de formele regels en zij kunnen noch willen voor iedere afweging of handeling vooraf toestemming vragen. Dat zou ook niet werkbaar zijn. Dit betekent wel dat hun handelen en beslissen kan worden beïnvloed door persoonlijke opvattingen, ervaringen en overtuigingen en door die van mensen in hun (werk)omgeving. In het onderzoek onderscheid ik drie motivaties die ambtenaren kunnen hebben voor hun (discretionair) handelen. Allereerst zoeken zij naar manieren om te kunnen omgaan met de omstandigheden van hun werk (*coping*). Ten tweede moeten zij algemene regels interpreteren en toepassen op concrete gevallen (*tailoring*). Ten slotte proberen ambtenaren om hun persoonlijke en professionele waarden zoveel mogelijk met elkaar in overeenstemming te brengen (*ethical*).⁸

Zij kunnen bij het uitvoeren van beleid verschillende vormen van onzekerheid ervaren en hiermee ook verschillend omgaan, wat zowel kan leiden tot verschillen in het besluitvormingsproces, als in de uitkomst in vergelijkbare gevallen. In het boek maak ik onderscheid tussen drie soorten onzekerheid, namelijk onzekerheid over hoe te handelen (actieonzekerheid), over hoe wet- en regelgeving

te interpreteren (interpretatieonzekerheid) en over het gewicht dat aan de beschikbare informatie of het ontbreken van informatie moet worden toegekend (informatieonzekerheid).⁹

Hoe het asielbeleid in de praktijk wordt toegepast, wordt uiteindelijk bepaald door de optelsom van het handelen van hoor- en beslismedewerkers van de IND. Het zijn deze – in de woorden van Michael Lipsky – *street-level bureaucrats* die bepalen hoe het (asiel)beleid er in de praktijk uitziet. Hij schreef hierover:

‘[T]he decisions of street-level bureaucrats, the routines they establish, and the devices they invent to cope with uncertainties and work pressure, effectively become the public policies they carry out. I argue that public policy is not best understood as made in legislatures or top-floor suites of high-ranking administrators, because in important ways it is actually made in the crowded offices and daily encounters of street-level workers.’¹⁰

Voor een goed begrip van hoe de asielprocedure werkt is het dus essentieel om te weten hoe deze medewerkers het beleid in de praktijk toepassen, onder welke omstandigheden zij dit doen en welke onzekerheden zij daarbij ervaren. In mijn onderzoek beantwoord ik deze vragen en geef ik inzicht in de verschillende manieren waarop medewerkers met die omstandigheden en onzekerheden omgaan.

4 Verschillen in hoe IND-medewerkers het beleid toepassen

In de volgende paragrafen geef ik twee voorbeelden van de wijze waarop verschillende niet-juridische factoren invloed hebben op de wijze waarop IND-medewerkers het asielbeleid toepassen. Ik ga achtereenvolgens in op de taakopvatting van hoornedewerkers en het (risico op) gebruik van stereotypen bij gebrek aan verifieerbare informatie. Met het eerste voorbeeld wil ik laten zien dat de taakopvatting die hoornedewerkers hebben, invloed kan hebben op de wijze waarop zij met de regels rondom het horen van asielzoekers omgaan. Het tweede voorbeeld illustreert hoe een gebrek aan bewijsmateriaal de ruimte opent voor het gebruik van niet-onderbouwde aannames in het proces van feitenvaststelling.

4.1 Verschillen in taakopvatting

De meeste hoornedewerkers zeggen meerdere rollen te hebben in de asielprocedure. Zij moeten op grond van het zorgvuldigheidsbeginsel de asielzoeker voorlichten over de informatie die van hem of haar wordt verwacht. Daarnaast moeten zij informatie verzamelen die de beslismedewerker in staat stelt om een besluit te nemen op de asielaanvraag. Uit het onderzoek blijkt dat hoornedewerkers in de praktijk verschillende accenten leggen. Een deel zegt zich vooral te richten op het stellen van vragen die noodzakelijk zijn voor het formele besluitvormingsproces, terwijl een ander deel zich meer richt op de sociale aspecten van het gehoor. Deze laatste groep concentreert zich tijdens het gehoor op het faciliteren van de asielzoeker om zijn relaas zo goed mogelijk te vertellen en vindt het vooral van belang de asielzoeker op zijn gemak te stellen en uit te nodigen om zijn verhaal te doen. De andere groep hoornedewerkers neemt vaker een meer kritische houding aan. Zij stel-

7 C. Davies, ‘Professionals in Bureaucracies: the Conflict Thesis Revisited’, in: R. Dingwall & P. Lewis (red.), *The Sociology of the Professions. Lawyers, Doctors and Others*, Hongkong: The Macmillan Press LTD 1983, p. 177-194.

8 M. Bruquetas-Callejo, *Educational Reception in Rotterdam and Barcelona. Policies, Practices and Gaps*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2014, p. 242-243.

9 Raaphorst 2017, p. 15.

10 M. Lipsky, *Street-Level Bureaucracy. The Dilemmas of the Individual in Public Services*, New York: Russell Sage Foundation 2010, p. xiii.

len zichzelf tijdens het gehoor nadrukkelijker de vraag of zij ervan overtuigd zijn dat de verklaringen van de asielzoeker waar zijn en of zij de asielzoeker kunnen confronteren met mogelijke tegenstrijdigheden of lacunes in het relaas.

Een tweede verschil is de mate waarin hoormedewerkers regie zeggen te voeren over het gehoor. Vooral ervaren medewerkers zien zichzelf als gespreksregisseur, terwijl minder ervaren hoormedewerkers vaker sec registreren wat de asielzoeker zegt. Minder ervaren hoormedewerkers vinden het over het algemeen moeilijker om in te grijpen in een gesprek, uit angst het relaas te zeer te sturen, waardoor zij relevante informatie zouden kunnen missen. Hierdoor ontstaat het risico dat er onvoldoende wordt doorgevraagd op cruciale aspecten van een relaas, wat het voor beslismedewerkers lastig kan maken een oordeel te vellen over de geloofwaardigheid. Door een te passieve houding aan te nemen tijdens het gehoor, kan het gebeuren dat de asielzoeker geen verklaring aflegt over relevante gebeurtenissen uit zijn verleden. Zij weten ook niet altijd welke informatie voor de IND relevant is. Medewerkers die het gehoor meer sturen worden gezien als efficiënter, omdat zij minder tijd besteden aan vragen en antwoorden over zaken die niet van invloed kunnen zijn op de uiteindelijke beslissing. Als zij hierin doorschieten, treedt echter het risico op dat zij 'toehoren' naar een vooraf genomen beslissing.

Verschillen in taakopvatting treden niet uitsluitend op tussen individuele medewerkers. Er bestaan ook verschillen tussen groepen medewerkers. Het meest opvallende verschil in dit kader zag ik op een locatie waarin de units werden aangeduid met de kleur van het tapijt

Verschillen in taakopvatting treden niet uitsluitend op tussen individuele medewerkers. Er bestaan ook verschillen tussen groepen medewerkers. Het meest opvallende verschil in dit kader zag ik op een locatie waarin de units werden aangeduid met de kleur van het tapijt. Een medewerker vertelde me dat de mensen van de gang met kleur x, de mensen op de gang met kleur y zien als extreem kritische 'strebers' die alleen oog hebben voor eventuele tegenstrijdigheden in het gehoor. De mensen van gang x identificeren zichzelf als medewerkers die meer aandacht hebben voor de persoon van de asielzoeker en hem vooral willen ondersteunen om zijn verhaal te houden. Opvallend was dat de mensen op gang y, de mensen van gang x vooral als soft typeerden. Dit kan ook tot verschillen in uitkomst van de asielprocedure leiden, zoals onderstaand fragment met een medewerker van gang y illustreert:

R: Volgens mij staan wij wel een beetje bekend als team mierenneuken. Haha. Wij doen wel sneller nog eens een extra onderzoekje denk ik.

I: En hoe staan de andere teams bekend?

R: Een ander team stond een tijdje bekend als team inwillingen.¹¹

4.2 Het gebruik van stereotypen en niet nader onderbouwde aannames

De meeste onzekerheden die IND-medewerkers ervaren, hebben te maken met de vaststelling van feiten die niet met informatie uit een objectieve bron worden onderbouwd. De beoordeling van de IND komt dan neer op een beoordeling van de geloofwaardigheid van de verklaringen van de asielzoeker. Als externe bronnen om de geloofwaardigheid van verklaringen te beoordelen ontbreken, moeten zij de geloofwaardigheid volledig vaststellen aan de hand van zogenoemde interne geloofwaardigheidsindicatoren. Dit doen IND-medewerkers door na te gaan of de verklaringen van de asielzoeker specifiek en gedetailleerd genoeg zijn en geen innerlijke tegenstrijdigheden of inconsistenties bevatten. Daarnaast beoordelen IND-medewerkers of zij de verklaringen van de asielzoeker kunnen rijmen met wat volgens hen van de asielzoeker aan kennis mag worden verwacht en of de manier waarop zij tijdens het gehoor vertellen met problemen in het land van herkomst te zijn omgegaan door de IND-medewerker als logisch of rationeel wordt beschouwd. Als verklaringen in dat opzicht in de ogen van de IND-medewerker tekortschieten, kunnen zij die als 'bevreemdingwekkend' of 'ongerijmd' afdoen in de motivering van het besluit. Uit het onderzoek blijkt dat informele gesprekken tussen medewerkers met regelmaat gaan over de vraag of een specifieke verklaring al dan niet als normaal of plausibel moet worden beschouwd. Een medewerker legde me uit dat dit niet altijd eenvoudig is, vooral niet in de gevallen dat de asielzoeker stelt dat zijn of haar bekering of seksuele gerichtheid de aanleiding vormde voor zijn vlucht:

R: Ja, en bij een bekeerling [...] worstel je met de vraag, is het oprecht of niet? En wat heeft iemand bewogen om, als iemand uit een streng islamitische cultuur komt, om dat [daar] ook te uiten. Dat vind ik best lastig, om daar wat te vinden. En bij homoseksualiteit vind ik dat misschien nog wel lastiger dan bij bekeerlingen.

I: [...] wat vind je daar het lastige aan? Of het klopt, om de juiste vragen te stellen, of...?

R: Ja, om dat te beoordelen en om daar wat van te vinden en of je genoeg hebt gevraagd om te kunnen beoordelen. Want ik vind het [...] zoiets persoonlijks. Zo'n persoonlijke beleving. En dat kan voor mij heel anders zijn dan voor jou. Daar moet ik dan iets van vinden.¹²

Of een IND-medewerker een relaas gelooft, hangt mede af van het beeld dat hij zich vormt van de leefwereld van de asielzoeker. Dit beeld is onvermijdelijk gebaseerd op subjectieve oordelen, stereotypen en andere onbevestigde aannames over de leefwereld van de asielzoeker

11 Citaat van een IND-medewerker in Ter Apel.

12 Citaat van een IND-medewerker in Zevenaar.

Of een IND-medewerker een relaas gelooft, hangt dus mede af van het beeld dat hij zich vormt van de leefwereld van de asielzoeker. Dit beeld is onvermijdelijk gebaseerd op subjectieve oordelen, stereotypen en andere onbevestigde aannames over de leefwereld van de asielzoeker.¹³ Een stereotype kan overigens zowel in het voordeel als in het nadeel van de asielzoeker uitpakken. Als een asielzoeker bijvoorbeeld typisch 'gay' overkomt op een medewerker, zal die eerder zijn geneigd zijn verklaringen daarover als geloofwaardig aan te merken en zal minder geneigd zijn om de asielzoeker aan een kritisch vragenvuur te onderwerpen.

Als een IND-medewerker zijn twijfel over het waarheidsgehalte van verklaringen op basis van de beschikbare informatie niet hard kan maken, heeft de IND-medewerker geen andere keuze dan van de geloofwaardigheid van die verklaringen uit te gaan

Uiteraard gaat het er in asielprocedures niet om of IND-medewerkers persoonlijk zijn overtuigd van het relaas, maar of de verklaringen juridisch gezien als geloofwaardig moeten worden beschouwd. Als een IND-medewerker zijn twijfel over het waarheidsgehalte van verklaringen op basis van de beschikbare

informatie niet hard kan maken, omdat niets wijst op het tegendeel en de verklaringen van de asielzoeker voldoende plausibel, gedetailleerd en niet innerlijk tegenstrijdig zijn, heeft de IND-medewerker geen andere keuze dan van de geloofwaardigheid van die verklaringen uit te gaan. Sterker nog, het toepassen van het voordeel van de twijfel is hun juridische plicht.

5 Tot slot

In mijn proefschrift laat ik uitvoeriger zien hoe hooren beslismedewerkers een stempel kunnen drukken op de uitvoering van het asielbeleid, vooral als de onzekerheid over de feiten groot is. Het onderzoek laat zien dat het vaststellen van feiten geen neutrale activiteit is, maar een proces waarin informatie door IND-medewerkers wordt getransformeerd tot feiten. Hoe die transformatie plaatsvindt, is slechts ten dele te begrijpen door bestudering van de toepasselijke regels. Die geven de IND-medewerkers in de praktijk soms immers maar beperkte houvast. Veel hangt dus af van hoe zij met die regels omgaan en van de ruimte die zij ervaren bij de toepassing ervan. Ik eindig mijn boek met een pleidooi om onzekerheid een nadrukkelijker plaats te geven in het debat over asielbeleid. Ik acht het een illusie dat een werkwijze kan worden gevonden die IND'ers in staat stelt om alle mogelijke feiten die in asielprocedures relevant kunnen zijn, met zekerheid vast te stellen. Het lijkt mij om die reden belangrijk om medewerkers van de IND, beter dan nu het geval is, in staat te stellen om met en van elkaar te leren wat betreft het omgaan met onzekerheid over de feiten en daarover ook met mensen van buiten de eigen organisatie van gedachten te wisselen.

¹³ Zie over de rol van stereotiepe overwegingen in de asielprocedure ook: T. Spijkerboer, *Gender and Refugee Status*, Dartmouth: Ashgate 2000.

ArsAequi Libri

Jurisprudentie

Rechtspraak Vreemdelingenrecht 1950-2019

Landmark cases on asylum and immigration law

Speciaal voor het onderwijs geselecteerde arresten van 1950 tot 2019.

Deze selectie is ook zeer bruikbaar voor de rechtspraak.

ISBN: 978-94-9276-634-2
Redactie: E.R. Brouwer, S.G. Kok, K.M. Zwaan
Druk: 4e druk 2019
Pagina's: 742
Prijs: € 49,50

www.arsaequi.nl